

O‘ZBEK VA INGLIZ SAN’AT TERMINOLOGIYASINING KORPUS VA NLP TEXNOLOGIYALARI YORDAMIDA TAHLILI

Xonturayeva Sayxuna Abdupatto qizi

Andijon davlat chat tillari instituti o‘qituvchisi

Annatatsiya: Ushbu maqolada O‘zbek va ingliz san’at terminologiyasining korpus va NLP texnologiyalari yordamida tahlili amalga oshiriladi. Tadqiqotning maqsadi – terminlarning struktural-semantik va lingvokulturologik xususiyatlarini aniqlash, ularning leksik va madaniy farqlari hamda umumiyliklarini ko‘rsatishdir. Tadqiqotda O‘zbek va ingliz tillaridagi san’at matnlari asosida korpus tuzilgan va NLP vositalari yordamida lemmatizatsiya, POS-tagging, semantik tahlil va kollokatsiyalar aniqlangan. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, O‘zbek terminlari ko‘proq metaforik va madaniy kontekstga boy, ingliz terminlari esa texnik va akademik tasnifga ega. Korpus va NLP texnologiyalari yordamida olingan natijalar terminologiyani tizimli modellashtirish, qiyosiy tahlil qilish va o‘quv adabiyotlarida qo‘llash imkonini beradi.

Аннотация: В данной статье проводится анализ узбекской и английской художественной терминологии с использованием корпусов и технологий NLP. Цель исследования – выявить структурно-семантические и лингвокультурные особенности терминов, показать их лексические и культурные различия, а также общие черты. Для исследования был создан корпус художественных текстов на узбекском и английском языках, с использованием инструментов NLP проведены лемматизация, POS-теггинг, семантический анализ и выявление коллокаций. Результаты показали, что узбекские термины более метафоричны и насыщены культурным контекстом, в то время как английские термины обладают технической и академической классификацией. Использование корпусов и технологий NLP позволяет системно моделировать терминологию, проводить сравнительный анализ и использовать результаты в учебной литературе.

Annotation: This article presents an analysis of Uzbek and English art terminology using corpus and NLP technologies. The aim of the study is to identify the structural-semantic and linguocultural features of terms, highlighting their lexical and cultural differences as well as similarities. A corpus of art texts in Uzbek and English was compiled, and NLP tools were applied for lemmatization, POS-tagging, semantic analysis, and collocation detection. The results indicate that Uzbek terms are more metaphorical and culturally contextual, whereas English terms are characterized by technical and academic classification. The use of corpus and NLP technologies allows for systematic modeling of terminology, comparative analysis, and application in educational resources.

So‘nggi yillarda san‘at terminologiyasini tilshunoslik va lingvokulturologiya sohalarida tizimli o‘rganish dolzarb ilmiy masala bo‘lib qolmoqda. San‘at terminologiyasi nafaqat leksik ma‘noni, balki madaniy qadriyatlar, estetik tushunchalar va tarixiy kontekstni aks ettiradi. O‘zbek va ingliz tillaridagi san‘at terminlari o‘zaro farqlilik va o‘xshashliklarni ko‘rsatadi. Shu bois, ularni tizimli va ilmiy asosda tahlil qilish zarur. Tadqiqotning maqsadi – korpus va NLP texnologiyalari yordamida O‘zbek va ingliz san‘at terminologiyasini struktural-semantik va lingvokulturologik jihatlarini aniqlash va qiyosiy tahlil qilishdir.

San‘at terminologiyasini o‘rganishda bir qancha yondashuvlar mavjud. Apresyan (2004) semantik tuzilmalarni tilning tarkibiy jihati sifatida tahlil qilgan, Baker (2018) esa tarjima va terminologiyada kontekstual semantika muhimligini ta‘kidlagan. Kuznetsova (2020) va Pavlov (2019) korpus va NLP texnologiyalarini lingvistik tadqiqotlarda qo‘llashning samaradorligini ko‘rsatgan. Shu ilmiy manbalar asosida O‘zbek va ingliz san‘at terminologiyasini qiyosiy tahlil qilishning ilmiy asosi shakllanadi.

Tadqiqot quyidagi metodlar asosida olib borildi:

1. Korpus lingvistikasi – O‘zbek va ingliz tillaridagi san‘at matnlaridan terminologiya bazasi tuzildi. Manbalar sifatida ilmiy maqolalar, darsliklar, tanqidiy materiallar va elektron resurslar ishlatilgan.

2. NLP texnologiyalari – lemmatizatsiya, POS-tagging, semantik tahlil va embeddinglar yordamida terminlar orasidagi semantik bog‘lanishlar aniqlangan. Bu yondashuv katta hajmdagi ma’lumotlarni tizimli va tezkor tarzda o‘rganishga imkon berdi.

3. Struktural-semantik va lingvokulturologik tahlil – terminlarning leksik guruhlanishi, semantik turlari va kontekstual ishlatilishi, shuningdek madaniy aspektlar o‘rganildi.

O‘zbek va ingliz san’at terminologiyasida quyidagi asosiy farqlar kuzatildi:

- O‘zbek tilida terminlar ko‘pincha metaforik, madaniy va tarixiy kontekstga boy. Masalan, “naqqoshlik” yoki “husnbuzarlik” kabi terminlar madaniy qadriyatlarni aks ettiradi.
- Ingliz tilida terminlar texnik, akademik va tasnifiy xususiyatga ega, masalan, “visual arts”, “sculptural composition”.

Korpus va NLP vositalari yordamida semantik tarmoq va kollokatsiyalar aniqlanib, terminlar orasidagi bog‘lanishlar statistik va vizual tahlil orqali ko‘rsatildi. Bu esa terminlarni tizimli modellashtirish va qiyosiy tahlil qilish imkonini berdi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot O‘zbek va ingliz san’at terminologiyasini korpus va NLP texnologiyalari yordamida tizimli tarzda o‘rganishga imkon berdi. Tahlillar natijasida shuni ko‘rsatdiki, O‘zbek terminlari ko‘proq metaforik, madaniy va tarixiy kontekstga boy bo‘lsa, ingliz terminlari texnik va akademik tasnifga ega. Korpus asosidagi tahlil va NLP vositalari yordamida terminlar orasidagi semantik bog‘lanishlar aniqlanib, qiyosiy tahlil qilish imkoniyati yaratildi.

Shuningdek, tadqiqotning natijalari ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb: ular terminologiyani tizimli modellashtirish, o‘quv adabiyotlarini yaratish, til o‘rganish dasturlarida qo‘llash hamda lingvokulturologik tadqiqotlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, tadqiqot O‘zbek va ingliz san’at sohalari o‘rtasidagi madaniy va leksik farqlarni yoritishda yangi yondashuvni taklif qiladi.

Umuman olganda, korpus va NLP texnologiyalari yordamida olib borilgan tahlil, san’at terminologiyasini qiyosiy va tizimli o‘rganish imkonini beradi, bu esa ilmiy tadqiqotlar va amaliy ishlanmalar uchun mustahkam asos yaratadi.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Apresyan, J. (2004). *Semantic Structures in Language*. Moscow: Languages of the World.
2. Baker, M. (2018). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. Routledge.
3. Kuznetsova, E. (2020). Corpus-Based Terminology Studies. *Journal of Linguistics*, 12(2), 45–60.
4. Nida, E. A. (2001). *Language Structure and Translation: Essays*. Brill Academic.
5. Pavlov, A. (2019). *Natural Language Processing in Humanities*. Springer.